

HAD STOFFEL

— Wat denk je wel dat je bent, juffrouw Krummel?

— Ik... ik? Wat ik bèn?

De spanning was te mooi om die niet te rekken, en daarom... vroeg Stoffel's moeder, kringsgewijs rondgaande met haar blik:

— En uwé ook, juffrouw Mabbel, en uwé, juffrouw Laps, en uwé, juffrouw Zipperman, en jij, vrouw Stotter... wat denk jelui allemaal wel dat je bent?

Juffrouw Laps antwoordde het eerst, en riep met verwaande zelfgenoegzaamheid:

— Ik ben juffrouw Laps!

— Mis... mis... glad mis!

— Wel heerem'n tijd, ben ik juffrouw Laps niet?

— J...a...a...a... je bent wel juffrouw Laps, maar Stoffel heeft niet gevraagd wie je bent, maar wat je bent... daar zit 'm 't fijne!... toe, Stoffel, zegt 't maar!

— Juffrouw Laps, zei Stoffel plechtig... juffrouw Laps, je bent 'n zoogdier.

Multatuli

(uit: Woutertje Pieterse)

GELIJK

?

TOELICHTING

De naam uit de titel verwijst in werkelijkheid niet naar Woutertje Pieterse van Multatuli; dat is slechts een woordgrap. De titel van deze propagandabrochure van het Humanistisch Verbond uit de herfst van 1946 is een reactie op het boek *De massa-mensch en zijn toekomst* (1946) van de Delftse fabrikant en Woodbrooker Ir S.H. Stoffel. Zijn cultuuranalyse en zijn ideaal van volksoopvoeding komen vrijwel overeen met die van de oprichters van het Humanistisch Verbond, met het grote verschil dat Stoffel een geestelijke wending verwacht op grondslag van een 'religieus realisme', dat wil zeggen: van een humanistisch vrijzinnig christendom, zoals ook 'doorbraak' prominenten als W. Banning en W. Schermerhorn die voorstonden. De discussie over het humanisme als geestelijke grondslag was onder de progressieve intellectuele elite in Nederland - en de rest van West-Europa - in de loop van de jaren dertig en veertig actueel geworden als reactie op de totalitaire ideologieën van het fascisme en het communisme. Het Humanistisch Verbond was op 17 februari 1946 opgericht mede in reactie op de claim vanuit (vrijzinnig) christelijke hoek op de humanistische traditie. Het Verbond kwam op voor het goed recht van onkerkelijken op een volwaardige ongodsdienstig (autonoom, in tegenstelling tot theonoom) humanistische levensbeschouwing. Ongodsdienstigen werden volgens de oprichters van het Humanistisch Verbond op allerlei manieren gediscrimineerd.

[Wouter Kuijman]

Had Stoffel gelijk?

Was juffrouw Laps een zoogdier? Is de mens een beest, dus een roofdier? Of is hij ook nog wat anders? Een feit is in elk geval — als we om ons heen zien — dat eerlijkheid, goede trouw en menselijkheid op het ogenblik niet erg in tel zijn en dat de maatschappij en ons dagelijks leven aardig op weg zijn, daaraan kapot te gaan. De zwarte handel tiert welig, baantjesjagerij vergiftigt het dagelijks leven, het gezinsleven is veelal ontwricht, bedrog en zelfzucht vieren hoogtij, wantrouwen beheerst de politiek, en de atoombom de internationale verhoudingen. We leven — al denken we er niet over — aan de rand van de afgrond, te midden van verwarring en onrecht.

Tegenover die verwarring kunnen en moeten wij onze politieke werkzaamheid stellen, om te trachten, wat meer lijn in de chaos te brengen, en tegenover dat onrecht stellen wij onze activiteit voor meer sociale gerechtigheid en meer rechtvaardigheid. Dat is goed en nodig, en het zou een dwaasheid zijn, om de betekenis daarvan te kleineren, maar daarmee is nog niet alles gedaan en gezegd, wat wij in deze situatie te doen en te zeggen hebben.

Het is duidelijk, dat er dingen zijn in het leven van den mens, die met politieke werkzaamheid en maatschappelijke gerechtigheid niet zijn afgedaan. Er is te veel onherstelbaar leed in de wereld; te zeer weten wij allemaal om ons heen de lege plaatsen, die ons telkens opnieuw herinneren aan de verschrikkelijke tijd die achter ons ligt; te zeer ook hebben wij in de jaren die voorbij zijn, aan den lijve gevoeld, hoe wij mensen alleen komen te staan tegenover duivelse krachten in het leven; om niet te weten, dat er dingen zijn, waar wij alleen door ons te bezinnen op ons eigen bestaan, uit wijs kunnen worden. Juist in de tijd van bezetting en terreur is iedereen komen te staan voor de vraag: „waarvoor leven wij?”

Bij onze drukke bezigheden vragen wij ons dikwijls genoeg af: Waarom doen we dit allemaal eigenlijk, als het zo weinig zin schijnt te hebben? Wat willen we er eigenlijk mee, wat bezielt ons toch? Daarom zijn er ook velen, die zich er slechts op toeleggen, hun dagelijks leven zo goed mogelijk te leven. Maar dan geldt toch weer dezelfde vraag: Wat bereik je er eigenlijk mee? Waarom dan toch? Is het wel de moeite waard, om in een zinneloze wereld ergens een klein stukje leven zo

goed mogelijk te volbrengen? Zijn zij dan niet veel verstandiger, die de dingen maar nemen zoals zij zijn, genieten van wat er te genieten valt, en zich nergens wat van aantrekken?

Weet U het antwoord op deze vragen?

Neen? Maar u hoort misschien tot de velen, die van mening zijn, dat alleen de kerk zich met deze dingen bezig houdt. En omdat ze met de kerk niets te maken willen hebben, voelen ze er ook weinig voor, er over na te denken. Maar is het dan onmogelijk, over dit alles te praten zonder gepreek en zonder kerk? In de moeilijkheden van het bestaan wil iedereen toch wel eens weten, waar hij aan toe is. Er zijn tallozen, die dan steun vinden bij hun geloof in een hemel en hun gehoorzaamheid aan een goddelijk gebod. Zij echter, voor wie deze begrippen geen waarheid inhouden, leven wel zonder God, maar daarom nog niet zonder gebod, zoals het spreekwoord zegt. Zij gaan uit van het enige, waarvan zij menen uit te kunnen gaan, van den mens. Niet van den mens van nu, of van het verleden, of van de toekomst, niet van de kleine man of de grote meneer, niet van de intellectueel, de socialist of de liberaal, maar van den mens, zoals wij allen weten, dat hij *moet* zijn, als hij menswaardig leeft. Daarom noemen zij zich humanisten, een woord dat is afgeleid van homo, mens; het duidt diegenen aan, die er van overtuigd zijn, dat de mens in zichzelf het besef heeft van goed en kwaad, waarheid en leugen.

Maar wat nu; is de mens dan de maat van alle dingen, zoals men wel eens beweert? Zeker niet, als men daaronder verstaat, dat elke lust of neiging, iedere inval of opwelling nu maar beschouwd moet worden als menselijk en goed. We weten uit de jaren der bezetting maar al te zeer, tot welke lafheid en beestachtigheid de mens in staat is. En men zou wel ziende blind moeten wezen om te menen, dat *de* mens, Hitler, Goering, Goebbels, Mussert, Blokzijl, de S.S.-man, „goed” is. Er is geen laagheid en geen gemeenheid, waartoe de mens niet in staat is gebleken. Maar in diezelfde jaren is er ook geweest een offerbereidheid, een moed, een trouw, een zelfverloochening en toewijding, die men bijna bovenmenselijk zou hebben geacht.

De Franse schrijver Malraux vertelt ergens van twee vrienden, die in een burgeroorlog met vele anderen in handen

vallen van den vijand. Eén voor één worden hun lotgenoten weggehaald, om levend verbrand te worden in de vuurhaard van een locomotief. Angstwekkend klinkt het gillen van de stoomfluit..... Zie daar de barbaarsheid van den mens! Maar, vertelt de schrijver verder, terwijl het verschrikkelijke lot de twee vrienden onafwendbaar nadert, beschikt de ene over een kleine dosis vergif, precies voldoende om één persoon een snelle en pijnloze dood te bezorgen. En zie, in dit uur der beproeving schenkt hij het vergif aan zijn jongere vriend, bewust zichzelf veroordelend tot de marteling. Ook dit is mogelijk tussen ons mensen, temidden van alle verachtelijkheid en wandaad, Ziedaar de waardigheid van den mens!

Wij weten allen, dat er waarden zijn, die voor ons hun onomstotelijke geldingskracht hebben. Wij weten, dat goed goed is, en kwaad kwaad, en dat goed en kwaad niet kunnen worden verwisseld. Zeker, wij kunnen onszelf en ook anderen wijsmaken, dat dat goede kwaad is, en het kwade goed; dat wit zwart genoemd moet worden en zwart wit: wij kunnen dit onszelf wijsmaken, maar het werkelijk *menen* kunnen wij niet. Want deze zaken hangen niet af van persoonlijke willekeur. Het goede en het ware zijn geen zaken, die wij naar ons inzicht en onze luim kunnen wijzigen. Het zijn bovenpersoonlijke waarden, maar daarom zijn ze nog niet buitenmenselijk. De humanisten zijn er van overtuigd, dat zè leven in en door den mens en dat, als men de mens weg zou denken, er geen plaats voor deze waarden over zou blijven. Maar al zijn ze van ons bestaan afhankelijk, daarom kunnen ze nog niet door onze persoonlijke willekeur worden veranderd.

Zeker, de practische toepassing er van is niet altijd volkomen dezelfde; opvattingen die men vroeger voor waar hield, blijken nu onwaar te zijn, en wat hier goed heet, beschouwt men elders als slecht. Dat is met de christelijke ideeën niet anders: in de Middeleeuwen was het een ketterij te denken, dat de aarde zou draaien, en nog in de vorige eeuw vond Da Costa de afschaffing der slavernij onchristelijk! Maar dat neemt niet weg, dat voor ieder van ons datgene, wat we als waar en goed beschouwen, niet tegelijk onwaar en slecht kan zijn. Wij schieten tekort tegenover de waarheid en onze krachten zijn niet toereikend voor de verwerkelijking van wat goed en mooi is; maar wij weten, dat we niet kunnen nalaten, al onze daden en die van de gemeenschap te toetsen aan wat wij voor goed, waar en mooi houden, dat wij niet anders kun-

nen doen, dan dit goede, ware en mooie te laten gelden, al weten wij niet, waar het vandaan komt. Maar het is altijd weer het vruchteloze debat met de godsdienstige mens, dat hij zal vragen, *waar* dan dat besef van het ware en goede zijn oorsprong heeft. En daarop kunnen wij slechts antwoorden: „Waar komt alles vandaan?” En als zij beweren „van God”, dan kunnen wij niet anders zeggen dan dat dit voor ons niets werkelijk verklaart, omdat zo het ene geheim door het andere, even grote geheim vervangen wordt.

Maar ook al kunnen wij het goede bijvoorbeeld niet verklaren, daarom is het niet minder werkzaam als leidend beginsel bij al onze handelingen, en dit beginsel zouden we in al zijn verschillende vormen wel kunnen samenvatten in het begrip *eerbied*; eerbied voor wat is en leeft, maar bovenal eerbied voor datgene, wat in de hoogste zin menselijk is. Want ook deze eerbied is, als iedere ware eerbied, niet zonder waardebeseft, hij aanvaardt niet kritiekloos de onbepaalde zelfhandhaving, maar stelt zich daar tegen te weer en wordt in zijn actieve vorm toewijding. Ziedaar het zedelijk beginsel van het humanisme. Men kan het anders, misschien diepzinniger omschrijven, maar de hoofdzaak is, dat het besef, waaruit het beginsel is afgeleid, in ons tot werkzaamheid komt. Het kan door de omstandigheden misleiden, misvormd, schijnbaar verdwenen zijn, maar dat het in ieder mens in aanleg aanwezig is, evenals het beginsel van het ware en schone, dat is volgens de humanist de grote en allesoverheersende ontdekking van zijn leven.

Democratie en sociale gerechtigheid.

Er is echter nog een andere, gelijktijdige ontdekking, die de mens doet, wanneer hij zich rekenschap geeft van zijn plaats in het bestaan. Tegelijk met zijn eigen persoonlijkheid ontdekt hij de medemens als mede-drager van hetzelfde waardebeseft. Deze is daardoor niet alleen mede-wezen, maar in de volle zin van het woord mede-mens. Dit is de grondslag van het humanistische gelijkheids geloof. Het is een geloof, omdat het niet vanzelfsprekend is en evenmin wetenschappelijk bewezen kan worden, maar voor de humanist is het niettemin een waarheid, waaraan hij zich niet onttrekken kan.

Men kan van deze gelijkheidsgedachte natuurlijk gemakkelijk een caricatuur maken. De mensen zijn, dat is duidelijk, verschillend in temperament, karakter en aanleg, maar het is

desondanks de overtuiging van de humanist, dat de mensen, hoezeer ze ook verschillen in vrijwel alles, waarin de ene mens van de andere onderscheiden kan wezen, toch hierin overeenkomen, dat ze allen dragers zijn van het besef van het goede, ware en schone. Bij velen is dit besef verduisterd, verdrongen, vervalst, zodat het kan schijnen, alsof ze het niet kennen — men denke aan de benden der concentratiekampen — maar de humanist is er van overtuigd, dat hierin niet de werkelijke aanleg van den mens openbaar wordt.

De gedachte van de menselijke gelijkheid eist als consequentie de vrije ontplooiing der persoonlijkheid. Indien alle mensen dragers zijn van de waarden van het bestaan, dan is het ook een eis van eenvoudige gerechtigheid, dat ieder in staat is, die waarden in zijn leven te verwerkelijken. Dat is de humanistische opvatting van de vrijheid, die geen willekeur is, geen toegeven aan driften en invallen, maar ontplooiing der persoonlijkheid in gehoorzaamheid aan ons besef van wat goed, waar en mooi is. Dit is echter niet zo maar een fraaie formule, die verder tot niets verplicht. Verwerkelijking van wat goed, waar en mooi is, vereist ook de mogelijkheid om behoorlijk te leven, voor zich en de zijnen te kunnen zorgen, zich met culturele dingen bezig te houden, iets moois te maken. Dat plaatst de humanist, die het ernstig meent, voor maatschappelijke consequenties.

De humanist kan zich niet onttrekken aan de verantwoordelijkheid tegenover de gemeenschap der mensen, en hij stelt daaraan op grond van zijn overtuiging twee grote eisen, die van de democratische rechtsstaat en van de sociale gerechtigheid. Democratie doet allen deelnemen aan het bestuur der gemeenschap en verwerkelijkt de idee der vrijheid; de rechtsstaat waarborgt allen rechtszekerheid en rechtsgelijkheid. Maar ook de sociale gerechtigheid vloeit direct voort uit de beide grondstellingen van gelijkheid en vrijheid, omdat, zoals wij zagen, daar waar ook maatschappelijk ieder mens volledige ontplooiingskansen krijgt, de mogelijkheid is, om het humanistisch ideaal in de practijk te verwerkelijken.

Niet praten, maar doen.

Menige lezer zal zich hebben afgevraagd: waarvoor dient deze theorie nu eigenlijk? Het is allemaal wel mooi, maar wat heb je er aan? Wij hebben allen steeds gestreden voor vrijheid en

rechtvaardigheid; zijn daar nu zulke diepzinnige beschouwingen voor nodig? Er is een tijd geweest, dat humanisme gelijkgesteld werd met een levensbeschouwing, die goed was voor enkele intellectuelen, maar wie in de afgelopen tijd beseft heeft, dat het grootste leed, dat over ons volk gekomen was, nog niet eens was het leed der verschrikkingen in de concentratiekampen, maar de volkomen weerloosheid van zovelen onzer tegenover die gebeurtenissen; wie heeft gezien, dat op de beslissende momenten, toen de vertrouwde politieke verhoudingen wegvielen en iedereen op zichzelf aangewezen was, talloze onkerkelijken armzalig en rampzalig waren overgeleverd aan levenservaringen, waarvan zij zich nimmer rekenschap gegeven hadden, die kan niet nalaten, om met alle kracht te wijzen op het enige, wat het leven de moeite waard maakt: het besef, dat wij in dit leven een taak en een verantwoordelijkheid hebben, en dat wij slechts, door dáárnaar te leven, er iets van maken, dat onszelf voldoening kan schenken.

De praktische betekenis van het humanisme is, dat het ons steun kan geven in omstandigheden, waarin de alledaagse zekerheid, dat het vlees beter is dan de benen, ons in de steek laat. Het leed, dat ons overkomt, moeten wij zelf dragen, maar het sterkt ons te weten waarom en waarvoor we het dragen. We ontdekken een zin en een taak in ons bestaan en dat geeft ons de kracht, verder te leven, waar we anders zouden versagen, en vol te houden, waar we anders zouden wanhopen. Het humanisme vermag ook aan ons maatschappelijke en politieke werk de bezieling te verlenen, waarzonder het tot gewoonte en sleur wordt. Het doet ons heenstappen over de kleinzieligheden en teleurstellingen van elke dag en de grote lijn in het oog houden.

Maar de humanist van deze tijd zal zich niet tevreden stellen met het vinden van zijn waarheid, hij zal zich met gelijkgezinden willen verenigen, om die waarheid te verdiepen en naar buiten te verdedigen, maar vooral, om er in de praktijk ernst mee te maken. Daartoe is op 17 Februari 1946 te Amsterdam het Humanistisch Verbond opgericht, geen politieke partij of beweging, maar een organisatie ter versterking van het humanisme en ter bevordering van praktisch werk op humanistische grondslag.

In de eerste plaats is het de taak van het Verbond, in woord en geschrift het humanisme uit te dragen en voor het goed recht er van op te komen, waar dat nodig is, dan om voor

de onkerkelijken te zijn een plaats van samenkomst, waar gezegd kan worden: Ziehier, hoe men als mens leven kan en hoe het leven dan waardevol wordt en voldoening schenken kan. Daarnaast zal het Humanistisch Verbond eventueel in samenwerking met andere organisaties een weg kunnen openen naar geestelijk leven en culturele rijkdom.

Reeds het leren zien van een goede film is levensverrijking; ook dit behoort onder omstandigheden tot de taak van het Verbond. Maar ook de vorming van zijn leden: cursussen over het culturele verleden, de problemen van onze tijd en de wetten der natuur. En naast dit alles natuurlijk ook ontspanning op hoog niveau: hoevelen kennen slechts de lol, maar niet de vreugde, die ontspanning door inspanning verschaffen kan; niet alleen in de vorm van kunst, maar ook van reizen en trekken, en nauw contact met de natuur.

Tenslotte noemen we het maatschappelijke werk: geen philanthropie of weldadigheid, maar het verlenen van doeltreffende hulp aan wie het nodig hebben, niet door giften, maar door het zoeken en wijzen van een uitweg uit de moeilijkheden. Natuurlijk is het de taak der gemeenschap, voor elk mens een menswaardig bestaan mogelijk te maken, maar zelfs dan blijven er talloze bijzondere noden te lenigen: zorg voor verwaarloosde kinderen, toezicht op aan lager wal geraakte gezinnen, reclasering van politieke delinquenten, en zoveel meer maatschappelijk werk, dat niet zonder een vaste levensovertuiging vericht kan worden. Hier ligt een bijna braak terrein, dat op onze handen wacht.

Gelukkig kunnen we bij deze arbeid vertrouwen op de Stichting voor Maatschappelijk Werk op Humanistische Grondslag, die juist dit onderdeel van ons werk behartigt.

Sluit U aan bij het Humanistisch Verbond.

Het heeft geen zin, alle taken van het Verbond uitvoerig op te sommen. Uit het voorgaande is reeds duidelijk geworden, dat het de bedoeling is, op alle manieren de idee der menselijke waardigheid voor te staan in het maatschappelijke, politieke en culturele leven; en dat niet alleen principieel, maar ook praktisch en strijdbaar. Sommigen zullen misschien van oordeel zijn, dat ze dit werk ook wel anders behartigen kunnen, bijvoorbeeld in culturele verenigingen, in reclaseringsorgani-

saties, in politieke partijen. Laten zij echter bedenken, dat alle practische arbeid gevaar loopt tot routine, tot techniek te verstarren, wanneer niet de bezieling der idee steeds opnieuw het werk bevrucht. Daarom zal het Humanistisch Verbond wel met andere organen samenwerking zoeken, maar steeds ook een eigen taak behouden.

Onze taak is het, een geestelijk centrum te zijn voor het onkerkelijk deel van ons volk. Deze gedachte hebben wij te verwerkelijken met alle kracht van wil, hart en geest, waarover wij beschikken kunnen.

Laten wij in gedachten nog eens terug gaan tot de bezettingstijd, een tijd, waarnaar geen van ons terugverlangt, een tijd van honger en volkomen desorganisatie, erger nog, een tijd, waarin wij 's avonds niet thuis konden zitten zonder op te schrikken van ieder autoportier dat dichtklapte, van iedere bel die laat op de avond overging, een tijd van ongerustheid over goede vrienden en van nimmer eindigende zorg en angst. Deze tijd zullen wij geen van allen terugverlangen. We leven nu weer in betrekkelijke welstand en orde — ondanks alles — maar er is één ding, dat we toen bezaten en dat nu verloren dreigt te gaan: te midden van alle ellende was het toch zo, dat in elk van ons leefde een hunkeren naar een betere wereld, naar een maatschappij, waarin het weer goed zou zijn, te leven, naar een vrije menselijke gemeenschap.

Laten wij het vuur, dat toen in ons gloeide, brandend houden en doen uitstralen in een wereld van atoombom, onrecht en chaos, opdat het verlangen naar menselijkheid, dat in millioenen leeft, niet verkommert in de kilte van het pessimisme.

Het Humanistisch Verbond doet een beroep op ieder, die zijn verantwoordelijkheid op dit moment verstaat. Nu is het nog tijd!

Contributieregeling.

Ieder lid bepaalt zelf zijn of haar contributie aan de hand van onderstaande richtlijnen, met dien verstande, dat echtparen met hun eventuele kinderen beneden 18 jaar tezamen hetzelfde betalen als alleenstaande personen.

Voor hen, die een jaarlijks (gezins-) inkomen genieten van f 2000.— of minder, bedraagt de jaarlijkse contributie f 3.—. Zij, voor wie een contributie van f 3.— een ernstig bezwaar is, kunnen volstaan met een jaarlijkse contributie van f 1.50. Voor iedere f 500.—, die het jaarlijkse (gezins-) inkomen meer bedraagt, neemt de jaarlijkse contributie in het algemeen met f 3.— toe. Hierbij is inbegrepen het abonnement op het blad.

AANMELDINGSFORMULIER LIDMAATSCHAP

in blokletters s.v.p.

Naam en voorl :		
Geboortedatum		*) gehuwd *) ongehuwd
Beroep en titel		*) man *) vrouw
Adres :		
Plaats :		
Naam en voorletters echtgenote Indien gezinslidmaatschap gewenst		
Voorletters en geboortedatum kinderen beneden 18 jaar	1 2 3	4 5 6
Contributie per jaar	F	

Betaling contributie.

*) per jaar/per 3 maanden/per maand; *) via afdelings-penningmeester; *) door storting of overschrijving op giro 304960 t. n. v. F. van den Berkhof; *) per postwissel aan F. van den Berkhof, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht; *) op aanbieding van kwitantie, verhoogd met f 0.15 incassokosten.

*) doorhalen, wat niet van toepassing is.

Inzenden aan: Centraal Bureau, Weerdsingel O.Z. 80, Utrecht.

Datum:

Handtekening: